

Johann Adolph Scheibe og Det musikalske Societet i København

Inge Henriksen [Inge Kristiane Brander]

Det musikalske Societet afholdt sin første koncert onsdag d. 13. maj 1744 hos assessor Gotthard Fursman i København. Societetets love blev trykt under titlen *Statuta Societatis Musicæ*, en publikation uden angivelse af forlag, trykkeri eller datering,¹ og hvert medlem skulle ved optagelsen have overrakt et eksemplar efter at have givet sit løfte på at holde alt, hvad disse konventioner indbefatter. Men hvem var mændene bag?

Carl Thrane nævner i *Fra Hofviolonernes Tid* (1908) muligheden af, at Det musikalske Societet skulle være dannet på Johann Adolph Scheibes initiativ, men han nævner ikke statutterne. Heller ikke V.C. Ravn i *Koncerter og musikalske Selskaber i ældre Tid* (1886) eller andre forskere synes at være kommet sagen nærmere. Som led i en undersøgelse over Det musikalske Societets oprettelse og virke skal der her sættes fokus på Johann Adolph Scheibe (1708-1776).

Johann Adolph Scheibe havde allerede d. 10. november 1739 i Stück 63 af *Der critische Musicus* opstillet en plan for et musikakademi under titlen *Beschreibung einer Akademie der Musik und der Mitglieder derselben*.² Det drejer sig ikke om et bestemt musikakademi, men om institutionen i almindelighed. I november året efter blev Scheibe engageret som kapelmester og komponist ved Christian den Sjettes hof, og han var herefter fast bosat i København i otte år, indtil han blev fortrængt af Paolo Scalabrini i 1748. Scheibe slog sig derefter ned i Sønderborg, hvilket falder nogenlunde sammen med Det musikalske Societets ophør i januar 1749.

Scheibe var ordinært medlem af Societetet, men det var Johannes Erasmus Iversen (1713-1754) som var koncertmester. En del af Scheibes kompositioner blev opført her. Det gælder således passionsoratorierne *Thränen der Sünder bey dem Kreuze* (hvortil Scheibe selv havde skrevet teksten, 1746)

1. Det kgl. Bibliotek, 32,-365 4°.

2. *Der critische Musicus. Zweeter Theil. Drey und sechzigstes Stück. Dienstag, den 10 November, 1739. Hamburg, bey Rudolph Bencke, 1740.*

og *Gudelige Tanker over Vor Frelzers Lidelse og Død* (tekst af Gerhard Træschow, 1747), samt klagesangen og de to kantater ved kong Christian den Sjettes ligbegængelse (1746), først opført i henholdsvis Christiansborg Slotskirke, ved graven i Roskilde og på Københavns Universitet, senere genopført af Det musikalske Societet.

1745 udsendte Scheibe en ny, udvidet og forbedret udgave af *Der critische Musicus*,³ tilsyneladende ikke på opfordring af Det musikalske Societet, men på Scheibes eget initiativ. Han fortæller nemlig i forordet, som er dateret d. 17. april 1745, at han begyndte på manuskriptet tre år tidligere og sendte det færdigt til forlæggeren, Bernhard Christoph Breitkopf i Leipzig, i slutningen af marts måned 1744. Det var netop på den tid, da man må formode, at stifterne af Det musikalske Societet arbejdede på at forberede den første koncert (der som sagt fandt sted d. 13. maj 1744) og på at udforme statutter for Societetet. Det er derfor nærliggende at antage, at Scheibes plan fra 1739 (genoptrykt i 1745) har været forlæg for Societetets statutter. Da det imidlertid endnu ikke har kunnet bevises direkte, at Scheibe skulle være forfatteren, skal det i det følgende sandsynliggøres, at han har haft en vis indflydelse ved sammenligning mellem *Statuta Societatis Musicae* og Scheibes *Beschreibung einer Akademie der Musik und der Mitglieder derselben*, i det følgende citeret efter 1745-udgaven.

Medlemmer

Scheibe definerer et musikakademi med ordene: "Unter einer Akademie der Musik, oder unter einer musikalischen Akademie verstehe ich aber eine Gesellschaft verschiedener Personen, die mit vereinigten Kräften für die Aufnahme der Musik sorgen" (p. 576).

Scheibe ofrer ikke mange ord på musikakademiets organisation, men hovedlinierne er klare nok. Der skal være et antal medlemmer, en forstander og en sekretær. Forstanderen vælges blandt medlemmerne med den begrundelse, at "keine Gesellschaft durchaus vollkommen, ordentlich, ansehnlich, und zur Erlangung einer gewissen und grossen Absicht geschickt seyn kann, wenn derselben nicht ein Mann vorgesetzt ist, der durch seine Geschicklichkeit, Erfahrung und Ansehen alle Mitglieder insgesamt übertrifft" (p. 579). Forstanderen må have hjælp af en sekretær "weil ihm sonst . . . zu viel Zeit entzogen würde, wenn er alles mit eigener Hand verrichten sollte, indem er noch weit wichtigern Geschäften obliegen muss" (p. 580). Det musikalske Societet skelner mellem tre slags medlemmer, nemlig

3. *Critischer Musikus. Neue vermehrte und verbesserte Auflage. Leipzig, bey Bernhard Christoph Breitkopf, 1745.* Facsimileudgave, 1970, Georg Olms Verlag.

membra honoraria, *membra ordinaria* og *membra extraordinaria*. For at blive ordinært eller ekstraordinært medlem af Societetet krævedes det, at man skulle bestå en optagelsesprøve. De honorære medlemmer derimod var fritaget for den musikalske optagelsesprøve. Det var imidlertid kun de honorære og de ordinære medlemmer, der havde ret til at deltage i de fælles beslutninger. Således fastlægger statutterne grænserne mellem de tre medlemsgrupper.

Statutterne foreskriver syv *membra honoraria*, og "Honorariorum Officia continuere saa længe de selv behage" (II § 9). Posterne fordeler man indbyrdes således: "Honorarii udvælge selv hvert halve Aar, een af Deres Midde der fører Titul af Directeur, og ansees som Hoved for Societetet", "Honorarii alternere Maanedlig med hinanden at decidere de fra Ordinariis til Dennem indkommende Conclusa" (II § 2-3) og *Honorarii* "udnævne een af Membris med suffisant Caution forsyned, til at besørge Pengenes Indcassering hos Liebhaberne" (II § 10).

"Ordinarii bør være 21" hedder det videre, "dog bør i dette Antall 3 à 4 Pladser altiid staae ledige for at optage en eller anden notorisk bekiendt Musicus, ellers optages ingen uden han tilforn haver været Extraordinarius" (III § 1). "Og siden det er fornøden at Musiquen af en dirigeres . . . da udvælges saadant Subjectum af de 21 Ordinariis, som denne Post fuldkommen kand beklæde, han fører Navn af Concert-Mester" (III § 14). Posterne fordeles iøvrigt således: "Af disse 21 Ordinariis udvælges ligeledes efter de fleste Stemmer en Secretair, hvis Charge omvexles hver 4 Maaneder" (III § 23), en inspektør, "hvis Charge vedvarer lige saa længe som Secretairens" (III § 37), en arkivar og "naar en eller anden Ting skal proponeres, foranstaltes eller afgjøres Societetet vedkommende alternere Ordinarii med hinanden, 3 hver Maaned" (III § 52).

Om den tredje medlemskategori hedder det i statutterne: "*Membra Extraordinaria* have intet tilfælles med Ordinariis, uden den Forbindelse der paa-ligger den 2de gange om Ugen at bivaane Societetets Musikalske Forsamlings Dage" (I § 16), men gruppen danner et rekrutteringsgrundlag, idet der heraf udvælges "een af de flittigste og beste en fragaaende Ordinarii at beklæde" (I § 7).

Uden for den egentlige medlemskreds står volontørerne, om hvem det hedder: "Ingen kand antages til Medlem af det musicalske Sælskab, som enten ikke haver gjort nogen synderlig Fremgang i Musiquen, eller og ey haver opnaaet sine 18 Aar, men det kand dem dog tillades at gaee som Volontaire ved de ugentlige Prøve-Dage, og betiene sig af Concert-Mesterens Undervisning . . . af hvilken det dependerer, naar og hvad de skal medspille" (I § 8). Endelig ansætter og aflønner Det musikalske Societet en notist og to bude.

Musikalske optagelsesbestemmelser

Scheibe mener, at medlemmerne af et musikakademi må være "gelehrte und erfahrene Männer", og han begrundet det med, at de "nicht allein die musikalischen Grundregeln wissen oder angeben, sondern auch – damit sie dieselben beweisen – erklären und vertheidigen können" (p. 577).

Sammenligner man med Societetets love, viser det sig, at kun eet af medlemmerne skal kunne præstere tilsvarende kvalifikationer, nemlig koncertmesteren. Denne må være så "gelehrt", at han kan "forstaae Compositionen" (III § 14) og påtage sig "at udgive visse Musicalske Regler, hvorefter en god Orden kand introduceres i Musiqven" (III § 21). Og han må være så "erfaren", at han kan komponere sinfonier, arier og lejlighedsmusik til Societetet (III § 15), spille et instrument "passable" og dirigere, samt undervise i "Compositionen, Sangen, eller paa de Instrumenter hvor udi han besidder Færdighed" (III § 17).

Scheibe erkender dog, at det ikke er til at forlange, at alle medlemmer "in den Wissenschaften gleich stark seyn, noch auch in der Musik eine gleiche Stärke – was nämlich die Wissenschaft und Kunst zugleich betrifft – besitzen sollen". Derfor må man ved optagelsen af medlemmer se til, at man får mænd, a) som i det mindste "bereits durch öffentliche Proben" har vist, at de "vornehmlich in der Weltweisheit, und dann in der Dichtkunst oder Redekunst, in der Naturlehre und Sittenlehre, und dann endlich in der Mathematik umgesehen haben", b) "Nichtweniger muss man sich auch um einige bemühen, die in der Kunst, Instrumente zu spielen, oder zu singen, erfahren sind, und die ferner gewiesen haben, dass sie in der musikalischen Setzkunst nach den verschiedenen Gattungen und Abtheilungen derselben eine grosse Uebung besitzen" (p. 577). Senere siger Scheibe: "Man hat aber von allen Mitglieðern überhaupt zu verlangen, dass sie alle müssen geschickt seyn, ein musikalisches Stück zu verfertigen, und auch eines oder das andere Instrument zu spielen, oder eine oder die andere Stimme zu singen. Dabey müssen sie auch alle eine ziemliche Erfahrung in der Musik besitzen, und nicht bloss die Regeln verstehen. Wer die Theorie nicht mit der Erfahrung und mit der Ausübung verbindet, kann kein Mitglied einer solchen Akademie seyn" (p. 579).

Ved sammenligning med Societetets statutter ses det a) at ønsket om en bred almen dannelse ud over den musikalske ikke nævnes i statutterne. b) at der lægges afgørende vægt på de praktiske færdigheder. Enhver, der søger optagelse i Societetet som ordinært medlem, må aflægge en prøve, hvor "Concert-Mesteren forelægger ham nogle efter hans Capacitet indrettede Piecer at udføre, hvorefter Ordinarii votere til hvad Partie han kand hensæt-

tes, og om han Extraordinariis eller Volontairerne skal associeres, hvorpaa Secretairen hannem strax iblant Societetets Membra indtegner" (III § 3). Derimod stilles der ikke krav til de ordinære medlemmer med hensyn til færdighed i komposition, undtagen som nævnt for koncertmesterens vedkommende.

Scheibe stiller specielle krav til et musikakademis forstander. Han må være "überhaupt in allen Theilen der Tonkunst gleich stark", og det kræves, at han "ferner alles gründlich versteht, was zu einem Weltweisen, zu einem geschickten Dichter und Redner gehöret, und der also geschickt ist, von allen, was in diesen Wissenschaften, und dann auch insonderheit in der Musik — man mag sie nun als eine Wissenschaft, oder als eine Kunst betrachten — vorkömmt, gründlich und vernünftig zu urtheilen" (p. 579).

Disse krav opfyldes ifølge Societetets statutter kun af koncertmesteren, som ovenfor beskrevet, når undtages at der heller ikke af koncertmesteren forlanges indsigt i "Weltweisheit". Til Societetets direktør stilles ikke andre krav end til de øvrige honorære medlemmer, "af hvilke det ey udfordres, at de kand spille noget Instrument, naar de alleene have en god Gout i Musiqven" (II § 1), ligesom de er fritaget for den musikalske optagelsesprøve. Denne medlemsgruppe opfylder langt fra de krav som Scheibe stiller til medlemmer og forstander af et musikakademi.

Medlemmernes pligter

Scheibe skriver videre: "Nachdem aber ein Mitglied bald in diesem, bald in jenem Theile der Musik, und der damit verbundenen übrigen Wissenschaften stärker, als das andere ist, nachdem hat man auch die Verrichtungen, und die Arbeiten auszutheilen, die einem jeden Mitgliede insbesondere zukommen" (p. 578), og han gennemgår herefter i sin plan en række "Pflichten". Ganske tilsvarende går Det musikalske Societet ind for en fordeling af de musikalske og administrative opgaver blandt medlemmerne. I det følgende skal der først drages sammenligning mellem Scheibes og Societetets formulering af de pligter, der vedrører musikken. Derefter tages de administrative pligter op.

1) Scheibe skriver i sin plan for et musikakademi: "So würde es also nöthig seyn, dass einem Mitgliede aufgetragen würde, zu untersuchen, wie weit die Musik mit der Mathematik verbunden ist, und was man diessfalls in der Theorie der Musik, und dann in der Kunst, musikalische Instrumente zu verfertigen, abzutheilen und zu stimmen, zu merken hat" (p. 578).

Det musikalske Societet pålægger ikke direkte sine medlemmer pligter af denne art. Men statutterne foreskriver, at koncertmesteren skal være "for-

bunden at udgive visse Musikalske Regler, hvorefter en god Orden kand introduceres i Musiqven" (III § 21).

Det blev ikke koncertmesteren, Johannes Erasmus Iversen, der kom til at udgive de ønskede musikalske regler, men Carl August Thielo (1702-1763). 1746 udgav han *Tanker og Regler fra Grunden af om Musiken, for dem som vil lære Musiken til Sindets Fornøjelse saa og for dem som vil gjøre Fait af Claveer, General-Bassen, og Synge-Kunsten* (trykt hos J.C. Groth, København). Forordet er dateret d. 24. august 1746, altså ca. 2½ år efter at Scheibe havde sendt sit manuskript til 1745-udgaven af *Critischer Musikus* til trykning. Thielo udtaler heri bl.a., at det er "det her i Staden vel indrættede Collegium Musicum", som har overtalt ham til at udgive "et musikalsk Compendium, for i det Danske Sprog at bane Veyen for de Lærende til den musikalske Claveer-Viidskab". *Tanker og Regler fra Grunden af om Musiken etc.* er delt i 5 "Afhandlinger", som på ialt 86 sider indeholder en historisk efterretning om musikken (afhandling I,1), nogle betragtninger over nødvendigheden af musikken og over dens misbrug etc. (I,2-4), nogle musikpædagogiske betragtninger (I,5-6), en klaverskole (II), en generalbasskole (III), en sangskole (IV) samt et musikleksikon og en vejledning i at stemme klaver (V). I afhandling V skriver Thielo udtrykkelig, at han ikke vil forklare stemningen matematisk, "fordi denne Sag uden Tvivl blev dem, der bruger Musiken for Plaisir, ikkun var for vidtløftig". De øvrige af de pligter Scheibe nævnte blev derimod ikke tilgodeset hos Thielo.

2) Scheibe skriver i sin plan: "Einem andern Mitgliede müssste aufgetragen werden, zu untersuchen, welchen Einfluss die Weltweisheit in der Musik hat, was ferner aus der Natur- und Sittenlehre zu beobachten ist" (p. 578). Denne opgave blev ikke varetaget af Det musikalske Societet.

3) Scheibe skriver videre: "Ein anderes Mitglied müssste sich bemühen, zu zeigen, wie weit die Dichtkunst und die Redekunst zur Musik gehören, und was man daraus in Ansehung des Ausdruckes und der Erregung der Gemüthsbewegungen und Leidenschaften in der musikalischen Setzkunst in Acht zu nehmen hat" (p. 578).

Thielo går kun ganske kort ind på dette område, nemlig i kapitlet "Om Musikens Foragt" af sine *Tanker og Regler etc.*, hvor han bruger én side til at tale om slette komponister. Han skriver her bl.a.: "Du, naar du vil componere Stykker, har aldrig forsøgt, hvor frivillig Naturen, som gjør en Poet, hos dig har været, thi at componere er jo det samme, som Poesien iblandt de Lærde. Ja Oratorien og Compositionen have med hinanden nøye sammenkiædede Regler tilfælles . . . En musicalisk Componist maa i sine Stykker opvække Affecten saa vel som en Orator. Nu, her til er Regler fornø-

den: hvor har du lært dem? . . . Læs den Kongelige Capelmesters Scheibens critiske Musicum, denne lærde Mands Veltalenhed kand bedre og tydeligere overbevise dig Tingen” (p. 10). *Critischer Musikus* var jo netop udkommet i forøget udgave i påsken 1745, efter et års tid i trykken. At Thielo henviser til Scheibe vedrørende begreberne orator og affekt viser hvor stor betydning Thielo på Societetets vegne tillagde Scheibes arbejde.

I *Der critische Musicus* stykke 75 og 76 (februar 1740, p. 383) skriver Scheibe: ”Es ist damit in der Musik eben so, als in der Redekunst und Dichtkunst, beschaffen. Diese beyden freyen Künste würden weder Feuer, noch rührendes Wesen behalten, wenn man ihnen den Gebrauch der Figuren entziehen wollte. Kann man wohl ohne sie die Gemüthsbewegungen erregen und ausdrücken? Keinesweges. Die Figuren sind ja selbst eine Sprache der Affecten”. Scheibe gennemgår derefter de poetiske figurer, som de er fremstillet af Johann Christoph Gottsched i hans *Critische Dichtkunst* fra 1730, og viser, hvorledes de modsvares i musikalske figurer.

4) Scheibe: ”Die Bemühung eines andern Mitgliebes müsste dahin gehen, die Regeln der musikalischen Composition in Ordnung zu bringen, was nämlich die Eigenschaften und die Beschaffenheit der Musik an sich selbst betrifft, und was in Ansehung der Intervallen, wegen der Schreibart, und wegen der Harmonie und Melodie, insbesondere bey der Verfertigung musikalischer Stücke zu bemerken, vorfällt, und nöthig ist” (p. 578).

Koncertmesteren var som sagt ”forbunden at udgive visse Musikalske Regler, hvorefter en god Orden kand introduceres i Musiqven”, og koncertmesteren skulle være en, der ”forstaaer Compositionen”, ligesom han også bl.a. skulle undervise i komposition. Thielo giver i sine *Tanker og Regler etc.* ikke vejledning i komposition, men som tidligere nævnt opfordrer han i afh. I,3 til studie af Scheibes *Critischer Musikus*. Thielo skriver: ”Du meener vel, der hører ikke andet til end kiende Noder, at vide hvad de gielder, Intervalle, Melodie og Harmonie, om hvilke toe sidste Ting du muelig lidet nok er underrettet. En Componist maa have lært Videnskaber, see til Graun, Hændel, Scheibe, Heichen &c” (p. 10).

I *Critischer Musikus* behandler Scheibe alle disse emner mere eller mindre indgående. Således beskriver han i ”Von der Erfindung in der Musik” (stykke 8-10), hvorledes en komponist bør tænke. De forskellige Schreibarten omtaler han i ”Von den Eigenschaften der guten Schreibarten” (stk. 13) og ”Von den Eigenschaften der schlechten Schreibarten” (stk. 14) m.fl. En lang række af stykkerne omtaler musikalske former og genrer, som f.eks. messe, motet, oratorium, kantate, opera, fuga, ode, symfoni, ouverture, instrumentalkoncert, sonate. Om harmoni og melodi skriver

Scheibe bl.a. i "Erklärung der Melodie und Harmonie" (stk. 4) og i "Untersuchung des ersten Grundes der Musik" (stk. 5). Med hensyn til intervaller henviser Scheibe til sin *Abhandlung von den musicalischen Intervallen und Geschlechten* (trykt på eget forlag i Hamburg, 1739), som er en systematisk og pædagogisk anlagt fremstilling skrevet for hans elever i komposition.

5) Scheibe: "Noch ein anderes Mitglied müsste die Kunst, Instrumente zu spielen, imgleichen die Singekunst zu seiner Beschäftigung haben, alle dazu gehörige Regeln untersuchen, und in Ordnung bringen, die Natur eines jeden Instruments, und einer jeden Singstimme untersuchen, und dann ferner zeigen, was zu einem geschickten und praktischen Musikanten, nämlich zu einem guten und erfahrenen Sänger und Instrumentalisten gehört" (p. 579).

Det er dette emne Thielos *Tanker og Regler etc.* mest tager sigte på. Han præsenterer sine læsere for en klaverskole, en generalbasskole og en sangskole (afh. II-IV) og kan hermed siges at have suppleret Scheibe, hvis forfatterskab ikke rummer skoler af denne art.

6) Scheibe: "Die Mitglieder müssen nämlich in einer jeden Woche, ein oder zweymal zusammen kommen, und sich von denjenigen Sachen unterreden, welche in der Musik, und bey der Untersuchung derselben vorfallen. Diese Zusammenkunft kann auch wohl öfter gehalten werden, nachdem es nämlich der Vorsteher, wegen der Wichtigkeit einiger Sachen für gut befindet". "Sie müssen auch in ihren Zusammenkünften allerhand musikalische Stücke und Schriften untersuchen und beurtheilen" (p. 581).

Det musikalske Societet skulle ikke ifølge statutterne afholde egentlige musikteoretiske diskussionsmøder, og diverse musikalske sager, som f.eks. anerkendelse af koncertmesterens regler og vedtagelse af lejlighedsmusik, må derfor formodentlig være blevet behandlet ved de månedlige og halvårslige forsamlinger. Det hørte her til de honorære medlemmers pligter at "give Concert-Mesteren tilkiende, naar een eller anden Ting efter deres Skønsomhed kunde underkastes nogen slags Forandring i Musiquen" (II § 16).

7) Scheibe: "Die Mitglieder müssen ferner nach Beschaffenheit der Theile, die einem jeden obliegen, öffentliche Lehrstunden halten, und jungen Leuten und angehenden Liebhabern der Musik, und der Setzkunst so wohl einem theoretischen als praktischen Unterricht allen zu Musik gehörigen Stücken ertheilen" (p. 581). Men om forstanderen hedder det: "Von den öffentlichen Lehrstunden aber muss er befreyet seyn" (p. 582).

I Det musikalske Societet består elevklientellet lige som hos Scheibe af liebhavere og unge mennesker. Dog er det ikke medlemmerne, men koncertmesteren, der varetager undervisningen. Denne skal være tilstede en dag om

ugen "som Ordinarii dertil determinere, for at underviise enhver Med-Lem som saadant forlanger, men besyndelig Voluntairene som expresse sig til den Ende skal indfinde, enten i Compositionen, Sangen, eller paa de Instrumenter hvor udi han besidder Færdighed" (III § 17). Hertil føjes, at "Membra Extraordinaria . . . have lige Adgang med Ordinariis til Concert-Mesterens Underviisning" (I § 7).

Foruden de tidligere nævnte tre skoler omfatter Thielos *Tanker og Regler etc.* også en musikpædagogisk metode, nemlig "Hvad en Claver Informator maa forstaae" (afh. I,5) og "Hvorledes den som vil lære Musiken maa være beskaffen, og hvorledes Informationen med Nytte kand indrættes" (afh. I,6).

8) Scheibe: "Es müssen auch von der Gesellschaft mit Zuziehung einiger geschickten Musikanten alle Wochen ein- oder zweymal öffentliche Concerthen gehalten werden" (p. 581).

Ganske tilsvarende hedder det i statutterne, at de ordinære medlemmer "eengang om Ugen maae besørge et Musicalske Concert" (I § 4) . . . "Concertet continuerer heele Aaret igiennem undtagen i Augustii Maaned, og Forsamlings Dagene ere tvende Gange om Ugen, da Begyndelsen og Enden ved Pouker og Trompetter tilkiendegives" (III § 51). Der er een ugentlig prøvedag og een koncertdag, kaldet Hoved-Musiqven. Der bør være 21 ordinære medlemmer, "dog bør i dette Antall 3 à 4 Pladser altid staae ledige for at optage en eller anden notorisk bekiendt Musicus" (III § 1). Man ved, at de 4 pladser for musikere af faget i 1748 var besat med J.E. Iversen, der allerede i juni 1744 nævnes som koncertmester, J.A. Scheibe, organist Johann Foltmar og hofviolon A.F. Ortman.

Scheibe går i sin plan for et musikakademi ikke ind på, hvad han mener, der bør opføres ved koncerterne.

Det gør derimod Societetets statutter, som nævner koncerter, sinfonier, trioer, soloer og arier. "Skeer der nogen merkelig Forandring med een af disse 7 Herrer [*membra honoraria*], enten ved glædelige eller bedrøvelige Hændelser, da efter Omstændighed Honorarius med en gratulations- eller Condolations-Musique offentlig i Societetet bæres. Men naar nogen dødelig Casus sig med nogen Honorario tildrager, da bæres hans Døds Dag af Societetet med en Trauer-Musique" (II § 8). "Naar nogen Ordinarius ved Døden afgaaer bliver ham det sidste Æreminde af Societetet paa hans Liig-Begiængelses Dag med en Trauer-Musique beviiset" (III § 13). "Concert-Mesteren dirigerer Musiqven, og obligerer sig til at componere Musiqven som Societetet ved en eller anden Extraordinair Hændelse vil opføre, naar saadant ham af Societetet betiids tilkiendegives". Koncertmesteren er "des-

foruden forpligtet enhver Maaned at opføre en Sinfonie og Aria af sin egen Composition" (III § 15). Om sekretærens pligter i denne forbindelse hedder det: "Naar Societetet ved een og anden Leilighed vil opføre en nye Musique, besørger han i Tiide en Dansk eller Tydsk Poesie, at den der componerer samme, ikke dermed overiiles, og Compositionen derover kunde geraade slettere end den havde ellers bleven" (III § 31).

Hovedformålet at fremme musikken

Scheibe skriver i sin plan, at et musikakademi må have "zweyerley allgemeine Absichten".

1. hovedopgave: "Erstlich, müßte sie [die Akademie der Musik] bemühet seyn, die Wissenschaft in Ordnung zu bringen, was nämlich die Theorie der Musik überhaupt und insbesondere, und was ferner zur musikalischen Zusammensetzung aller Arten der Stücke gehöret, und also alles, was zur wahren Geschicklichkeit eines gründlichen und erfahrenen Componisten gehöret" (p. 576).

Statutterne har ikke en tilsvarende formulering af denne første hovedopgave udover den bestemmelse, der siger, at koncertmesteren er "forbunden at udgive visse Musikalske Regler, hvorefter en god Orden kand introduce-res i Musiqven". Men det viser sig, at Scheibes *Critischer Musikus* og Thielos *Tanker og Regler etc.* tilsammen imødekommer en stor del af den første hovedopgaves krav gennem opfyldelsen af den række pligter, som Scheibe opstiller i sin plan for et musikakademi (jfr. ovenfor, punkt 1-6!).

2. hovedopgave: "Zweytens, müßte sie [die Akademie der Musik] auch die Fertigkeit zu singen und Instrumente spielen, und also auch die Kunst componierte Stücke in Ausübung zu bringen, oder aufzuführen, in Ordnung setzen, und auf festgesetzte Regeln und Wahrheiten gründen" (p. 576).

Statutterne har heller ikke en selvstændig formulering af denne anden hovedopgave. Men det fremgår klart af den brede og detaillerede udformning Societetet har givet bestemmelserne vedrørende undervisningen (jfr. ovenfor, punkt 7!) og især koncerterne (pkt. 8), at det er denne anden hovedopgave Societetet går stærkest ind for.

Scheibe skriver videre, at et musikakademi må have disse to hovedopgaver, fordi "die Musik nicht bloss damit würde geholfen seyn, dass man sie in Form einer ordentlichen Wissenschaft vorträge, alle dazu gehörige Wahrheiten sammlete und untersuchte, ein allgemeines Systema der Musik entwürfe, und in ein deutliches und klares Licht setzte, sondern man auch zugleich darauf denken müßte, die Kunst zu befördern, leichter zu machen, und auf gewisse Regeln zu gründen" (p. 576). Dette er ifølge Scheibe "der

Absicht der ganzen Gesellschaft", som det bør være forstanderens specielle pligt at tage vare på.

Scheibe skriver om forstanderens pligter således: "Es würde ihm nämlich allein obliegen, alle die Untersuchungen der übrigen Mitglieder zu prüfen, in den streitigen Puncten ein Mittel zu treffen, und sie vergleichen, daraus aber endlich ein vollständiges Systema der Musik zu verfertigen, und darinnen alles ordentlich und deutlich vorzutragen, was zu allen Theilen der Musik überhaupt und insbesondere erfordert wird" (p. 579).

Hvorledes praktiseres dette nu af Det musikalske Societet? Statutterne siger, at direktøren "ansees som Hoved for Societetet" (II § 2), men der tillægges ham ikke opgaver, der kræver musikfaglige kvalifikationer. Den højeste musikfaglige kompetence ligger hos koncertmesteren, som har "u-bundene Hænder i Musiqven, til at foranstalte alle Ting ordentlig og efter en god Gout". Men det ønskes tillige, at de musikalske regler, han er forpligtet til at udgive, må blive efterlevede "naar de af de fleeste ere approberede", og først derefter "med største og mueligste Accuratess maae blive efterlevede, til den Ende giver Concert-Mesteren nøye Agt og admonerer en eller anden som sig her imod kunde forsee" (III § 21). Med andre ord har Societet delegeret forstanderens opgaver ud på 2 personer, således at koncertmesteren tager sig af musikken og direktøren hovedsageligt varetager den administrative side af Societetets virksomhed.

Efter Scheibes plan skulle forstanderen som nævnt også påtage sig at udfærdige et "Systema der Musik" som essensen og summen af medlemmernes samlede afhandlinger og diskussioner. Denne opgave stilles ikke af Societetet direkte i dets statutter, men ser man nærmere til, er formuleringen "visse Musicalske Regler" jo egentlig ret vid. Det må antages, at forfatterne af statutterne har været tilstrækkelig pragmatiske til ikke at stille det som et direkte krav til koncertmesteren, at han skulle udarbejde et musiksystem, men blot har været åbne over for de forhåndenværende kræfters initiativ og muligheder.

Iøvrigt havde Scheibe allerede i første udgave af *Der critische Musicus* søgt at opstille et "System der Musik" i afhandlingen "Die Haupteintheilung der Musik wird angezeigt und untersucht" (stk. 3, april 1737). I 1745-udgaven meddeler Scheibe en ny og forbedret version under titlen "Entwurf einer Eintheilung der Musik, zur Erläuterung des dritten Stückes des critischen Musikus". Han klassificerer her hele faget musikvidenskab, både den teoretiske og den praktiske del, i et forsøg på at bevise at musikken er en videnskab på lige fod med andre anerkendte videnskaber som matematik, naturvidenskab etc. "... so ist sie [die Musikwissenschaft] also anzu-

sehen, als eine andere gelehrte Wissenschaft, die wegen ihrer Wichtigkeit und Weitläufigkeit, auf Universitäten zu lehren und zu untersuchen ist, und darinnen man junge Leute unterrichten muss" (p. 572). Scheibe har selv understreget, at denne "Eintheilung der Musik" kun er en skitse, men at den til gengæld indeholder alle relevante elementer, og at det derfor må være på dette grundlag et fuldstændigt musiksystem bør opbygges.

Ifølge Scheibes plan bør forstanderen også "einen starken Briefwechsel mit den berühmten Musikanten und Musikverständigen an auswärtigen Orten unterhalten. Und so kann dadurch die Gesellschaft in zweifelhaften Fällen auswärtige Urtheile hören, sie erfährt, was etwa neues und merkwürdiges in der Musik entdeckt, und wie diese Wissenschaft in fremden Ländern betrachtet wird, und was sie sonst noch begiebt, woraus der Gesellschaft Nutzen zuwachsen, und sie ihre Absichten bestürken und befördern kann. Dem Vorsteher muss also ein Secretär zugegeben werden, weil ihm sonst mit der Ausfertigung der Briefe, und mit Beantwortung anderer, . . . zu viel Zeit entzogen würde, wenn er dieses alles mit eigener Hand verrichten sollte, indem er noch wichtigern Geschäften obliegen muss" (p. 580).

Lige som Societetet ikke afholder specielle forsamlinger for diskussion af musikkens teoretiske grundlag, tales der i statutterne heller ikke om udadrettede forbindelser og diskussioner.

Om forstanderen hedder det videre hos Scheibe: "Von der öffentlichen Lehrstunden aber muss er befreyet seyn, weil er mit der Ausfertigung eines vollständigen Systems der Musik genug zu thun hat" (p. 582).

Modsat Scheibe lægger Det musikalske Societet hele ansvaret for afvikling af undervisningen på koncertmesteren.

Scheibe sammenfatter forstanderens virke således: "Kurz, der Vorsteher der Akademie der Musik muss auf alles ein wachames Auge haben, was nur zur Aufnahme der Tonkunst und also zur allgemeinen Absicht der Gesellschaft dienlich seyn kann" (p. 580).

Det musikalske Societets statutter har ikke en paragraf, der direkte sigter på at definere dets målsætning. Men spredt rundt om finder man udtryk for "die Aufnahme der Musik" som det københavnske akademis hovedformål, f.eks.: "Ordinarii maae . . . først tage i Betænkning hvad som consernerer Societetets Beste og Musiquens Forbedrelse" (art. I, § 5), "Honorarii overveje om alle Indretninger somkomme i Forslag tiene til Societetets Nytte og Fremvext" (art. II, § 13) og "da Societetets Opkomst og Vedligeholdelse meest paa Honorariis og Ordinariis beroer . . ." (art. III, § 5).

Med andre ord: et musikakademis fornemste opgave er den at fremme musikken. Dette ses klart af Scheibes definition af et musikakademi, ud-

trykt med ordene "eine Gesellschaft . . . die . . . für die Aufnahme der Musik sorgen". Det musikalske Societet ligger helt på linie hermed.

— med forenede kræfter

Scheibe skriver i sin plan for et musikakademi, at medlemmerne er forbundne at udføre visse pligter, nemlig dem, der er citeret ovenfor (pkt. 1-8), og han fortsætter: "wenn auch nur eine Pflicht, die mit dem ganzen Werke, unterlassen würde: so würde auch dadurch die Absicht der ganzen Gesellschaft gehindert werden. Dahero darf kein einziges Mitglied einer Gesellschaft etwas unternehmen, welches den Absichten der ganzen Gesellschaft zuwider ist, oder ihr Schaden bringen, oder auch etwas unterlassen, welches der ganzen Gesellschaft nützlich oder nothwendig wäre, oder ihre Aufnahme befördern könnte" (p. 576 f).

Svarende hertil kræver Det musikalske Societets statutter, at intet medlem må "understaae sig af private Absigter og egen Autoritet at stifte noget Nyt imod Societetets Statuta" (II § 15). Mere generelt tales der om Societetets konservation: "Honorarii drage Omsorg for heele Selskabets Conservation" (I § 2) og "de have Indseende med at alle Societetet tilhørende Sager ere i Conservation" (II § 12). Og det hedder videre: "I Societetet kand ikke antages Tvende der staaer i aabenbare Fiendskab med hinanden, paa det at ikke saadanne ilde harmonerende Gemytter skulle indvikle Societetet i Factioner, og derved hindre den Fornøjelse det fornemmelig intenderer" (III § 4). "Naar nogen Tvistighed imellem en eller anden Med-Lem skulle opkomme, søger Concert-Mesteren, Secretairen, Inspecteuren, hvem deraf dem kand være tilstæde, at bringe Parterne til Forlig, hvis ikke, foredrages det en af Honorariis, og skulle Parterne ikke være fornøyet med hans Decision, da faaer enten en eller begge efter Sagens Beskaffenhed Consilium abeundi" (III § 7).

Dette forklarer, hvorfor Scheibe i sin definition for et musikakademi tilføjer, at der må arbejdes for "die Aufnahme der Musik" af medlemmerne "mit vereinigten Kräften".

Societetets statutter lægger i en lang række bestemmelser rammerne for udfoldelsen af de forenede kræfter i form af princippet om lighed for medlemmerne, regler for de administrative forsamlinger, beslutningsprocedurer, fordelingen af diverse administrative pligter blandt medlemmerne og endelig bestemmelserne vedrørende de økonomiske forhold.

Statutterne taler om lighed, idet de pålægger de honorære medlemmer at have "Indseende med at en Liighed iblandt alle Membra conserveres" (II § 15), og det ønskes, "at der overalt kand findes i Societetet en lige Frihed og en

lige Myndighed". Derfor bør de honorære medlemmer "ikke antage sig nogen Jurisdiction, hvad Navn den end have kand, over de andre Membris, men de bør alleene betiene sig af deres deciderende Voto i at approbere eller forkaste et giort Forslag" (II § 17), og derfor gælder det for sekretæren, at hans "Forretning kand ey være bestandig . . . fordi ikke Langvarigheden af hans Charge kunde med Tiiden forhverve ham en slags Superioritet over de andre Membris og ophæve den overalt indførte independence" (III § 23).

Det musikalske Societets sager behandles ved de halvårige forsamlinger. Ved generalforsamlingen "bør Director med alle Honorariis møde" (II § 6). Koncertmesteren "møder ikke ved Ordinarium maanedlige, men alleene ved de generale Forsamlinger, med mindre han dertil expresse indbydes, naar man haver noget med ham at deliberere, angaaende Musiqvens Forbedrelse" (III § 16). Om den månedlige forsamling hedder det: "Naar en eller anden Ting skal proponeres, foranstaltes eller afgiøres Societetet vedkommende alternere Ordinarii med hinanden, 3 hver Maaned, hvilke tillige med Secretairen, Inspecteuren og de Tvende fra Honorariis Committerede afgiøre de Sager som ere af mindste Betydning, men de andre spares enten til de generale Forsamlinger, eller om de ey kunde lide Ophold, foretages de i de fleste Ordinarium Nærværelse" (III § 52). Sekretærens "Forretninger ere, ordentlig at protokollere Ordinarium Conclusa, som han derpaa til Honorarium Decision henstiller, han foreslaaer paa den beste Maade hvad han meener kunde være Societetet til Fordeel, enten ved at introducere eller at afskaffe" (III § 27), "dog maae han ikke af egen Authorité anskaffe eller anordne noget hvorudi Societetet ikke tilforn haver samtykt" (III § 32).

De honorære medlemmer "have Magt at Samtykke eller forkaste et giort Forslag efter forefundne Omstændigheder, men ikke at gjøre nogen nye Indretning uden hele Societetets Samtykke" (II § 14). De ordinære medlemmer "have et Votum Deliberativum i alle Societetet angaaende Anordninger og Indretninger, men naar deres Conclusa skal være gyldige, maae de med Honorarium Decision forsynes" (I § 5). De ekstraordinære medlemmer og volontørerne har ikke lov til at tage del i beslutningsprocessen. Når det endelige koncertprogram skal lægges, afgøres det ved kugleafstemning blandt medlemmerne, om "det musicerte kand opføres i Hoved-Musiqven eller ikke". Koncertmesteren "kand intet i Hoved-Musiqven opføre, uden hvad tilforn i Prøven ved samtlige Lemmers Jugement paa efterskrevne Maade er approberet" (III § 18-19).

De administrative pligter fordeles blandt medlemmerne således:

Forstanderen: "Der Vorsteher aber muss dahin sehen, dass alle Verrichtun-

gen der Mitglieder gehörig und mit anständigen und gründlichen Art geschehen" (p. 582), skriver Scheibe. Tilsvarende opgave tillægges Societetets honorære medlemmer, som skal drage omsorg for "at de Anordninger, som Societetet fandt for got at indføre, paa det nøjeste bleve efterlevede, at ikke formedelst Mangel af Accuratesse, en god Indretning skulle ophøre" (I § 2).

Sekretæren: "Dem Vorsteher muss also ein Sekretär zugegeben werden, weil ihm sonst . . . mit der Aufzeichnung dessen, was in der Gesellschaft vorgeht, und mit andern Sachen mehr, zu viel Zeit entzogen würde" (p. 580), hedder det hos Scheibe. Statutterne siger: "Hans Forretninger ere, ordentlig at protocollere Ordinariorum Conclusa" . . . "Han indtegner i een dertil indrettet Protokoll alle Membrorum Navne, paa hvad Tiid et hvert Membrum er Societetet indlemmet, hvad besynderlig det imidlertid til Societetets Beste haver contribueret, og noterer naar nogen af Societetet udtæder" . . . "Han optegner i en Protokoll alle deres Navne som betale noget vist aarlig til Societetets Vedligeholdelse, han gjør Beregninger over Indtægt og Udgift og besørger i rette Tiide de af Societetet Salariorum nydende Personer Assignations Udstædelse" . . . "Han beskriver alle Ting af Vigtighed, som i hans Tiid forefalder, hvilket offentlig ved hans Aftrædelse for Societetet oplæses" (III § 27-30). "Anskaffer det forbrugende Brænde, Lys, Boeskab og andre Nødvendigheder efter Societetets Gotbefindende" . . . "Secretairen fører i Societetets Navn Correspondance paa de Steder hvor gode Musicalier kand have" (III § 32-33).

Inspektøren: "haver Indseende med alle indkommende Personer, at ingen uden de der have Billet indkommer, og om det skulle arrivere at nogen berøvet eller uanstændig Person, hvormed Societetet kunde have Tort . . . ville indtræde" . . . "Han haver Indseende med at alle Ting uden for Musiquen paa Societetets Værelser, er net og ordentlig indrettet . . . han forvarer de Membris tilhørende Instrumenter" . . . "Ligeledes med Ild og Lys til rette Tiid antændes og udslukkes, besørger at enhver Tilhører kand have sin Commoditet, tilholde Budet at Støv og Skarn bortfejes og afviskes" . . . "Han erindrer Med-Lemmerne paa deres indgangne Forpligtelser, giver Selskabet Efterretning om nogen U-orden foregaaer, foreslaaer den bedste Maade til dens Abolition, bringer Conclusa til Execution og skriver an et hvert Membri Flittighed ved Musiquens Udføring" (III § 37-40).

Arkivaren: "Archivarius skal tilholde Concert-Mesteren og Notisten altiit at holde Archivet i en god Orden, eftersee at intet, uden, hvad han optegner af Concert-Mesteren eller Notisten udtages . . . han lader de nye ind-

komne Musicalier strax stemple hos Secretairen, og af Notisten registrere" (III § 46).

Notisten: Notisten er ikke medlem, men ansat af Societetet. Notisten skal sørge for, at "Musicalia, som skal opføres uden nogens Incommoditet kand ligge enhver for Øjnene" . . . "Notisten skal sammensamle de ved Concertet opførte Musicalier . . . han skal iligmaade holde rigtig Register over alle Musicalier som i Archivet ligger forvarede" . . . "Notisten copierer saa mange Partier som Ordinarii for got befinder. I det øvrige er han Secretairen behjælpelig ved en og andre Sagers Agskrivning, Societetet vedkommende" (III § 41-44).

De to bude: "Tvende Bud skal holdes paa Societetets Bekostning der kand have Kræfter til at forrette en og anden Haand-Giæring, en af dem skal altid staae hvor Musiquen holdes, men den anden bliver ved Døren, for at gaae Inspecteuren tilhaande ved Billetters Eftersiun og andre Tings Foranstaltning" (III § 54).

Ved optagelsen af honorære medlemmer forlanger Det musikalske Societet som sagt ikke, at de skal kunne spille et instrument, "naar de alleene have en got Gout i Musiquen", men til gengæld skal de være herrer "af Qualitet" (II § 1). De kvaliteter der fordres er følgende: "Honorarii drage Om-sorg for heele Selskabets Conservation, . . . eendeel ved at holde over, at de Anordninger, som Societetet fandt for got at indføre, paa det nøjeste bleve efterlevede", "eendeel ved at anskaffe et tilstrækkeligt Antall af Tilhørere, der kand bestride de ved Societetet forefaldende Omkostninger, ved en aarlig stipuleret Afgift", og endelig bør "fire af disse respective Herrer altid udvælges af de der forblive bestandig her i Byen, og ansees som Pillere hvorpaa Garantien for Societetets Continuation er bygget" (I § 2-3). Om de honorære medlemmer hedder det videre, at de "contribuerer enhver, ligesaavel som de andre Membra, sit Quantum til Societetets Vedligeholdelse" (II § 9). "Honorarii have Indseende med at alle Societetet tilhørende Sager ere i Conservation, og til den Ende saa tit det dennem lyster, tage alle Ting i Øjesiun, for at see om alt qvadrerer med det derover holdende Register" (II § 12). Det fremgår altså heraf, at de honorære medlemmers opgave først og fremmest er at sikre Societetets beståen økonomisk.

Moralske og sociale aspekter

Foruden det musikfaglige og det administrative bringer Scheibe et tredje aspekt ind i sin plan for et musikakademi, nemlig det moralske. Det kommer frem i forbindelse med omtalen af forstanderens kvalifikationer: "Er

muss aber auch klug, vernünftig und bescheiden seyn. Er muss nichts weniger als Eigensinn, oder Hochmuth bey ihm herrschen. Dabey muss ihn ein freundliches, leutseliches, geistreiches und lebhaftes Wesen begleiten. Er muss also auch tugendhaft und weise seyn, und den übrigen Mitgliedern so wohl im Fleisse, und in der Arbeitsamkeit, als auch in einer tugendhaften und vernünftigen Lebensart, mit seinem Beyspiele vorgehen" (p. 580).

Også disse moralske tanker kommer til udtryk i Det musikalske Societets statutter. Men hvad Scheibe ønsker af moralske kvaliteter af forstanderen, ønsker Societetet opfyldt af alle medlemmerne. Ingen får nemlig lov til at aflægge den tidligere omtalte musikalske optagelsesprøve førend de to kommitterede *ordinarii* har erkyndiget sig om at "hans Conduite er saa u-paa-klagelig at han i Sælskabet kand indlemmes, hvis ikke, da faaer han paa en høflig Maade Afviisning, thi ingen liderlig eller for en eller anden grov Forseelse berygtet, kand i Societetet tolereres. Naar hans Opførsel saaledes er befunden upaaklagelig, bliver han admitteret til Prøve" (III § 2).

Med henblik på "Beförderung der allgemeinen Absicht der Akademie" og for derigennem at fremme "die Aufnahme der Musik" går Scheibe ind for, at man "so wohl allen Mitgliedern, als dem Vorsteher der Akademie einem gehörigen Rang und genugsame Einkünfte ertheilet: damit sie von andern gebührend geehret werden, und auch diejenigen Mittel erhalten, die zu ihrer Lebensart erfordert werden . . . Es können aber hieraus noch mehrere Vortheile hergeleitet werden, wenn die Vorsteher und die Mitglieder einen ansehnlichen Rang bekleiden, und auch austrägliche Einkünfte besitzen. Zum Exempel, das erste giebt ihnen bey denjenigen, welche von ihnen unterwiesen werden, mehr Nachdruck und Ehransehen, das andere aber machet sie in der Beförderung der allgemeinen Absicht der Akademie geschäftiger, weil sie sich alsdann um nichts weiter, als um die Aufnahme der Musik bekümmern dürfen" (p. 580-81).

Tilsvarende hedder det i Societetets statutter: "Ordinarii . . . bør være befriede for alle andre Omkostninger, saa længe den højeste Nødvendighed det ey udkræver" (I § 4), fordi de må gøre tjeneste ved den ugentlige koncert.

Hvad specielt forstanderen angår skriver Scheibe: "Der Vorsteher aber muss insbesondere einen grössern Rang, und auch mehr Einkünfte haben, als die übrigen Mitglieder: weil nicht nur ihm diese selbst viel Ehre erweisen müssen, sondern auch weil er mehr Ausgaben nöthig hat, und sich zugleich durch seine Aufführung ein grösseres Ansehen geben muss" (p. 581).

Direktøren for Det musikalske Societet er ulønnet, men om koncertmesteren hedder det: "den Gage han skal nyde bliver hennem af Honorariis &

Ordinariis bevilget, hans Betiønning er bestandig saa længe han efterlever Societetets Statuter og Conventioner" (III § 14). "Og paa den Post som ham af Societetet er anbetroet, til Gavns kand blive forstaaet, maae ham ingen anden Forretninger Musiqven ey umiddelbar vedkommende, under hvad Navn de end kunde begribes, at Societetet paabyrdede, saasom han alene er forpligtet at paaagte det som Musiqven angaaer, og derfor sig med andre Ting ey maa indlade" (III § 16).

Thielo kommer i *Tanker og Regler etc.* også ind på emnet i "Om Musikens Foragt" (afh. I,3): "Musiken lider og Foragt formedelst den ringe Løn adskillige Musici faaer. Spørger man denne eller en anden: hvor meget han har til Løn, saa vil man høre dette jammerfulde Svar, at han neppe ved sin Tieneste kand nære sig for Sult. Jeg vil her paa sætte mig selv til et Exempel . . . At informere er en meget urigtig Ting, og allermeest da, naar Folk merke, at Hunger og Kummer ligesom kiger en udaf Øynene" (p. 10).

Kort sagt: Scheibe og Det musikalske Societet er enige i, at det er nødvendigt at give de mennesker, som aktivt arbejder med musikken, sådanne økonomiske vilkår, at der kan stå passende respekt om dem, af hensyn til musikkens fremme.

Det musikalske Societet nævner endnu et formål med dets virke, nemlig "at forskaffe saavel Publico som dem selv en u-skyldig Tiidsfordriv" (I § 4), og der tales om "den Fornøjelse det [Societetet] fornemmelig intenderer" (III § 4). Det hedder videre: "Enhver skal være forbunden til at være andre lige saa meget til Fornøjelse som sig selv, og til den Ende maae han indrette sin Gout i Musiqven efter de flestes, og abandonere alle Slags ubehagelige Miiner og Maneerer, saavel i Gebærder som i Musiqven selv, saa snart han derom af et eller andet Membr. bliver advaret, at sligt er hannem u-ansændigt, paa det ikke en Med-Lem skal gjøre heele Societetet latterligt" (III § 6).

Thielo udtaler sig også herom i "Fortale til Læseren" af *Tanker og Regler etc.*: "Denne Concert [Det musikalske Societet] er for Musikens Elskere en tilladeligt, u-skyldig og behagelig Sindets Opmuntring og Forfriskning, hvorudover den paa Auditorio saa vel med Fyrsters, Grevers og andre Adelige Personers Nærværelse er bleven beværdiget, som den for de anseeligste og fornemste Stadens Indbyggere er bleven behagelig, og kommen ved deres gievnlige Paahør ikke i en liden Æstimme. Hvilket har forskaffet Musiken her i Kiøbenhavn en besynderlig Anseelse, og giver Aarsag til at haabe, at denne skønne og nyttige Videnskab i Fremtiden ved Tiidernes Forandring meere og meere vil blive excoleret". Denne fremhæven af den uskyldige tidsfordriv og fornøjelsen ved musikken må ses på baggrund af

den beklagelse over musikkens almindelige forfald, man finder udtrykt hos bl.a. Scheibe og Thielo, og det dermed følgende ønske om atter at bringe musikken til ære og værdighed.

Om et musikakademi som uddannelsessted for professionelle musikere, lærere m.fl. siger Scheibe i sin plan: "Wenn nun also eine so ansehnliche und nöthige Akademie in einem Lande würde aufgerichtet seyn: so würde man . . . gar bald geschickte und erfahrene Leute erhalten, womit man gleich anfangs die Cantorate auf Schulen besetzen, und wodurch man der Jugend die Musik angenehm und deutlich machen, und sie auf vernünftige Art dazu anführen könnte. Durch diese Mittel würde man auch endlich gelehrte und erfahrene Männer erhalten, die die Musik auf Universitäten öffentlich lehren könnten. Und wenn auch endlich kein musikalisches Amt vergeben würde, wenn nicht das Subjectum vorher von der Akademie das Zeugniß erhalten hätte, dass es dazu geschickt und tüchtig wäre: so würde man auch gar bald erfahrene und geschickte Musikanten erhalten, und auch den Musikanten selbst ein löblicheres und rühmlicheres Ansehen geben können" (p. 582).

Et tilsvarende formål med Det musikalske Societets virksomhed findes ikke formuleret direkte i statutterne. Men der gives som sagt undervisning, og der er mulighed for at "et vist Stipendium skal legges til tvende Ordinariis (naar Cassen kommer i den Stand at kunde understytte saadan Anordning) for at perfectionere sig i Musiqven, og fornemmelig det som angaaer Compositionen, efter at de af de fleeste ere erkjendte for at have got Genie" (III § 11). Ludvig Holberg kan i sin 179. epistel bevidne, at medlemmerne "have udi en kort Tiid saaledes tiltaget udi Musiken, at mange af dem kand passere for Mestere". Hvilken betydning Societetet har haft som uddannelsessted for professionelle musikere, lærere etc., kan imidlertid først vurderes efter en nærmere undersøgelse.

Scheibes indflydelse på Det musikalske Societet

I *Der critische Musicus* skrev Scheibe i november 1739 en afhandling med titlen "Untersuchung der Mittel, die Musik und die Musikanten in ein löbli- cheres Ansehen zu setzen" (stk. 62), hvori han kom til følgende konklusion: "Was werden meine Leser sagen, wenn ich ihnen einen Entwurf einer musikalischen Akademie machen, und ihnen dabey darthun werde, dass so lange solche nicht zur Ausführung gebracht wird, niemals, weder die Musik in Aufnahme zu bringen ist, noch auch tüchtige Männer, die Musik auf Universitäten öffentlich zu lehren, und zugleich tüchtige und geschickte Musikanten zu erhalten sind. Durch Hülfe einer musikalischen Akademie wird man allein alles dieses verrichten können, und auch den Musikverständigen

und Musikanten selbst ein liebreicheres und rühmlicheres Ansehen geben" (p. 575). Med disse ord har Scheibe i korthed fortalt, hvad han vil med sin plan for et musikakademi.

Har Scheibes tanker og ideer vedrørende et musikakademi haft indflydelse på udformningen af Det musikalske Societets statutter? Teoretisk set kunne ophavsmændene til statutterne også have støttet sig til f.eks. udenlandske musikforfattere, men når man tillige tager tidspunktet for Scheibes udarbejdelse af manuskriptet til 1745-udgaven af *Critischer Musikus* i betragtning, er det nærliggende at antage at Scheibe har været inspirationskilde.

Ved sammenligningen mellem Societetets statutter og Scheibes plan for et musikakademi viste det sig, at elementerne hos Scheibe stort set genfindes i statutterne, idet det har været muligt at gennemgå planen stykke for stykke og sammenholde dem med tilsvarende passager fra statutterne – dog med nogen vægtforskydning, også ud over den der naturligt må forekomme, når Scheibes plan kun har et omfang på 56% af hvad statutterne fylder.

Det er på det organisatoriske plan, man finder de største afvigelser. Scheibes model forstander-sekretær-medlemmer er så enkel, at den næsten kan siges at være prototypen på en organisation, mens Societetet formulerer sig ret detaillert og fyldigt vedrørende beslutningsprocesser, fordeling af de musikalske og administrative opgaver, lokaleforhold, økonomi etc. Det er for Scheibe akademiets målsætning og de opgaver, der skal løses, det først og fremmest drejer sig om, fordi han beskriver et musikakademi i almindelighed. Derved kommer måden det arbejder på i anden række. For Det musikalske Societet gælder det om at udforme bestemmelser, der kan få institutionen til at fungere. Derfor må statutterne naturligt nok ofre mere plads på beskrivelsen af det organisatoriske. Forbilledet kan derfor på dette punkt ikke siges entydigt at være hentet fra Scheibe.

Et musikakademi skulle efter Scheibes opfattelse have tre virkefelter, nemlig a) studiet af musikkens teoretiske grundlag, b) undervisning i sang, instrumentalspil og komposition, og c) koncertvirksomheden. Det er de samme tre områder Societetet beskæftiger sig med, blot havde Societetet knap nok de menneskelige resourcer, der skal til for at leve op til Scheibes visioner med hensyn til studiet af musikkens teoretiske grundlag. Når Societetet tager lettere på dette punkt, hænger det vel også sammen med, at musikvidenskaben ikke havde plads ved universitetet i det 18. århundrede.

For Scheibe er hovedformålet med et musikakademis virksomhed iflg. hans definition at sørge for "die Aufnahme der Musik". Akademiets to hovedopgaver og rækken af pligter er alle lagt an på dette sigte. Helt det

samme gælder for Det musikalske Societet. Der skal her arbejdes for ”hvad som conserverer Societetets Beste og Musiquens Forbedrelse”, og alle bestemmelser vedr. optagelse af medlemmer, musikalske og administrative pligter, Societetets opgaver, beslutningsprocedurer, økonomi etc. tjener ene dette formål.

Med andre ord ligger Det musikalske Societet i alt væsentligt på linie med Johann Adolph Scheibes tanker og ideer vedrørende et musikakademi, således som de kommer til udtryk i hans ”Beschreibung einer Akademie der Musik und der Mitglieder derselben”.

Zusammenfassung

Im Zuge einer Untersuchung über die Gründung der Musikalischen Gesellschaft (Det musikalske Societet) in Kopenhagen befasst sich der Artikel des näheren mit Johann Adolph Scheibe (1708-1776).

Man weiss, dass Scheibe ein gewöhnliches Mitglied der Gesellschaft war und diverse bei den Gesellschaftskonzerten aufgeführte Kantaten komponierte. In *Der critische Musicus* hatte Scheibe bereits 1739 unter dem Titel ”Beschreibung einer Adademie der Musik und der Mitglieder derselben” ganz im allgemeinen den Plan einer Musikakademie skizziert. In der Neuausgabe des kritischen *Musikus* berichtet er in dem 17. April 1745 datierten Vorwort, er habe das Manuskript drei Jahre zuvor begonnen und Ende März 1744 fertig an den Verleger gesandt. Gerade zu jenem Zeitpunkt bereiteten die Gründer der Musikalischen Gesellschaft vermutlich das erste Konzert vor, das am 13. Mai 1744 stattfand, und arbeiteten auch die Statuten der Gesellschaft aus. Die Annahme ist daher naheliegend, dass der 1745 abermals gedruckte Plan Scheibes von 1739 als Vorlage für diese Statuten diene. Bisher konnte Scheibe nicht als ihr Verfasser nachgewiesen werden, doch soll durch den Vergleich zwischen den *Statuta Societatis Musicae* und dem Plan Scheibes für eine Musikadademie der Wahrscheinlichkeitsbeweis dafür erbracht werden, dass Scheibe jedenfalls einen gewissen Einfluss hatte.

Die Schriften werden abschnittsweise verglichen: Mitglieder, musikalische Aufnahme-regeln, Pflichten der Mitglieder, Hauptzweck: Förderung der Musik, Mit vereinten Kräften und Moralische und soziale Aspekte. Es stellt sich dabei heraus, dass die Elemente im Plane Scheibes sich im grossen und ganzen auch in den Statuten finden, allerdings mit einigen Akzentverschiebungen abgesehen von den selbstverständlichen, die sich aus dem kleineren Umfang des Scheibeschen Plans – 56% der Statuten – ergeben. Die grössten Abweichungen sind im Organisatorischen festzustellen. Für Scheibe handelt es sich in erster Linie um den Zweck der Akademie und die zu lösenden Aufgaben, denn er beschreibt eine Akdademie ganz im allgemeinen. Dadurch kommt die Arbeitsweise erst in zweiter Linie. Für die Sozietät hingegen gilt es hauptsächlich, Bestimmungen zu

formulieren, die das Funktionieren der Gesellschaft ermöglichen. Diesbezüglich lässt sich nicht eindeutig sagen, dass das Vorbild bei Scheibe geholt ist. Nach seiner Auffassung sollte eine Musikakademie drei Tätigkeitsgebiete haben: das Studium der theoretischen Grundlagen der Musik, den Unterricht und die Abhaltung von Konzerten. Mit diesen drei Gebieten beschäftigt sich auch die Musikalische Gesellschaft, nur verfügte sie kaum über die nötigen menschlichen Ressourcen, um den Visionen Scheibes vom Studium der theoretischen Musikgrundlagen gerecht zu werden. Für Scheibe ist der Hauptzweck einer Musikakademie nach seiner eigenen Definition, für die "Aufnahme der Musik" zu sorgen. Die beiden Hauptaufgaben der Akademie – und die Reihe ihrer Pflichten – sind alle auf dieses Ziel gerichtet. Das gilt ebenfalls für die Musikalische Gesellschaft. Mit anderen Worten, ihre Linie entspricht in den wesentlichen Punkten den Gedanken und Ideen Scheibes für eine Musikakademie, wie sie in seiner "Beschreibung einer Akademie der Musik und der Mitglieder derselben" zum Ausdruck kommen.